

In i den heta zonen – om den svenska gängvåldsutvecklingen

Torbjörn Forkby
Professor i socialt arbete,
Institutionen för socialt arbete

Gängets lockande myter...

Han var lite sådär halvt utstött, men han kände ju ändå alla. De gick i samma skola och var uppvuxna tillsammans där i Lövgärdet. Han var liksom lite sådär utstött just för att han var svensk. Det var väl förmodligen därför han sökte någon slags gemenskap eller, nä det finns ett bättre ord, inte gemenskap, umgänge, trygghet kanske. Någon slags trygghet bland dem, antar jag. Han själv sa till mig att det bara var för pengarna, för att man tjänar pengar och han får ta över knarkterritorium och han fick en BMW M5, du vet. Så jag antar att det var det.

Gängen + våld = sant

Socialpolis och kvinnlig polis, SOU 1958

Sålunda är ligabildningen bland ungdomen en utbredd företeelse och dess yttringar allvarliga. Medlemmarna i en sådan liga uppträder ofta synnerligen aggressivt mot vanliga hyggliga människor och direkta våldsgärningar äro inte ovanliga. De polismän som utredningen haft kontakt med, ha också framhållit ligabildningens betydelse för uppkomsten av den grövre kriminaliteten.

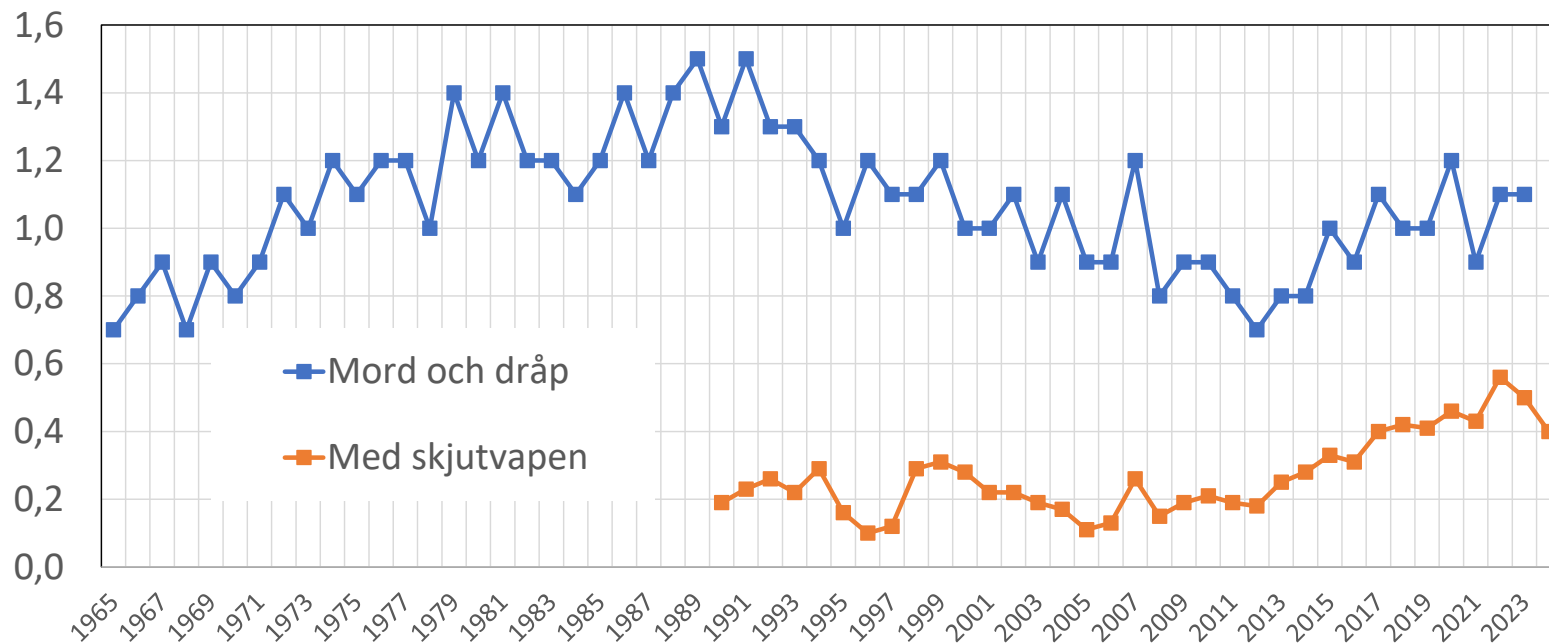
Våld – en central del av gängets kärna

- Thrashers (1927/1973:46) "en grupp i transitionszoner som ursprungligen bildats spontant för att sedan integrerades genom konflikter".
- Decker (1996:254) våldet har blivit "det definierande kännetecknet och det centrala värdet i gänglivet".
- Gäng använder våld för att bygga intern gruppsammanhållning, för att stärka sin position bland rivaliserande gäng (Papachristos, 2009) och för att försvara sig mot upplevda eller verkliga hot (Moule, Decker, & Pyrooz, 2017).
- Gängvåld en integrerad del av produktionen av myter och medieförmedlade idéer om gäng (Klein, 2001; Moore & Stuart, 2022).
- *Men*, överdrivet våld kan leda till att gäng splittras och få individer att lämna gänget (Forkby, Alstam, & Örnlin, 2023).

Dödligt våld i Sverige 1965-2023/24

Därav med skjutvapen. Per 100 00 invånare

Tidskrift för kriminalvård - redaktionsrådet -
rapport feb 2025

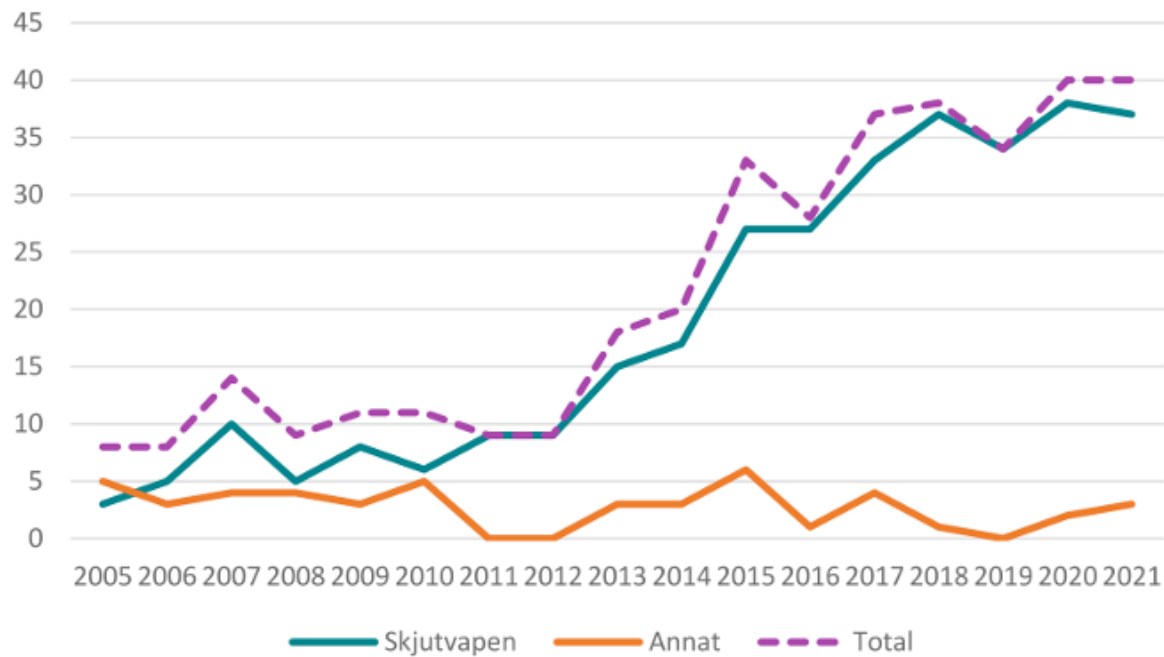

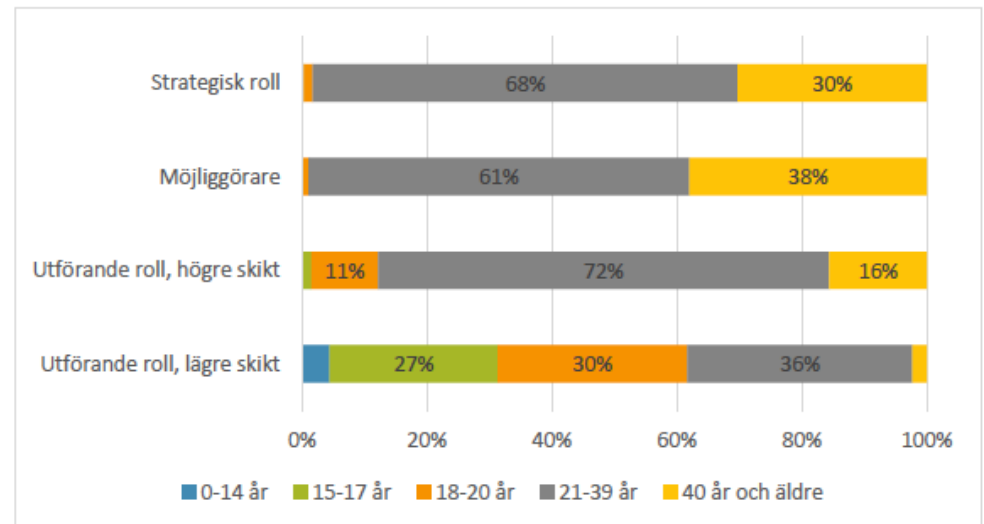
Diagram 1. Antal avlidna i kriminell miljö med skjutvapen respektive annan metod, 2005– 2021. Källa: BRÅ

Äldre styr över yngre

Antal gängkriminella - uppskattning 2023

Antal aktiva i kriminella nätverk ca 14 000 personer, varav 2 000 strategiska och 10 000 utförare
48 000 bedöms ha *koppling till* kriminella nätverk (rekryteringsbas, underlättar på olika sätt).

= aktiva eller har koppling till nätverken till cirka 62 000 personer

Polisen (2024) Lägesbild över aktiva gängkriminella i Sverige

Våld som en förutsättning för att kunna dominera

Du sa att du alltid har varit en mjuk person och samtidigt hade du någon form av rykte omkring dig som att du backar inte och så vidare. Var det här ryktet, var det, när du hade det här ryktet, var det, gjorde du att, möjliggjorde det för dig att vara mjuk?

Ja, jag brukar alltid säga, en hund som skäller han biter inte. Och jag har varit på en massa möten du vet och så har jag sagt till folk, jag ba' lyssna, vi är inte här för att ha problem, vi vill inte skapa problem, vi vill inte ha problem, vi vill bara lösa det här. Och när jag pratar så, då börjar dom höja rösten och jaja, tar det som en svaghet. Så jag reste mig upp och ba' tar runt halsen 'du din lilla horunge jag bryter varje ben i din kropp, jag dricker ditt blod, jag äter ditt kött, va fan tror du att du är?' Och då får dom se en helt annan människa om mig, du vet. Och så står dom så här, trodde att dom kunde trycka ned mig för att jag går in och är trevlig, jag är vänlig, jag försöker göra fred med det vapnet.

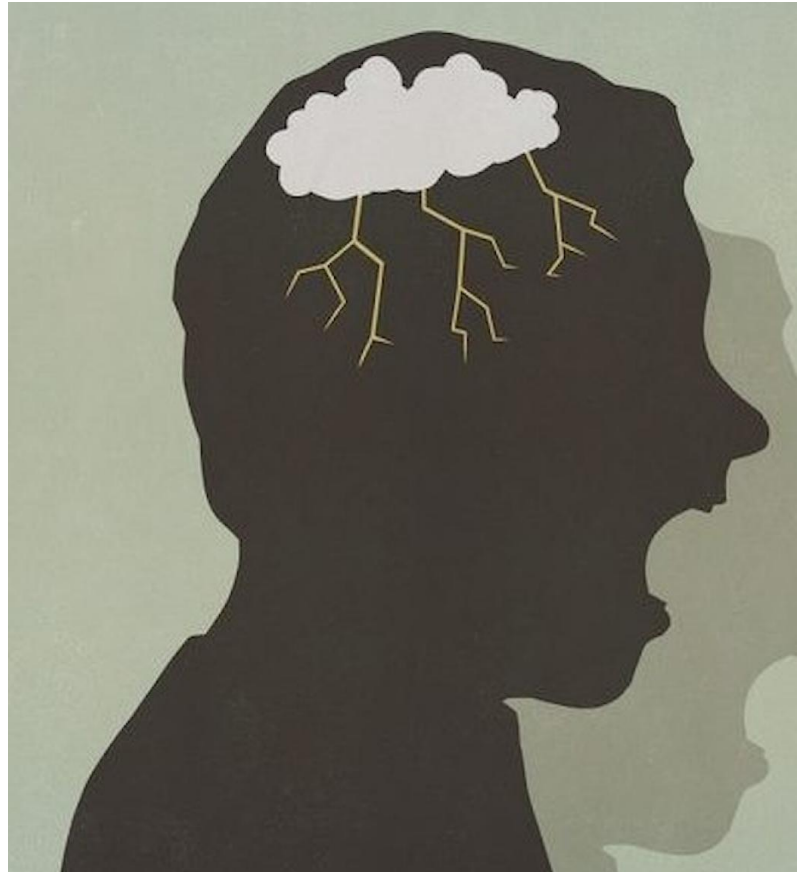
Gängvåldets drivkrafter, cykler och spridning

De vanligaste drivkrafterna till gängrelaterade våldshandlingar:

- 1) Konflikter med andra grupperingar (Papachristos, Hureau & Braga, 2013; Braga & Kennedy, 2020)
- 2) Hämnd (Decker, 1996; Hughes & Short, 2005; Kubrin & Weitzer, 2003)
- 3) Statussökande (Murer & Schwarze, 2022; Papachristos, 2009)

Gängvåldets cykler och spridning

- Gängvåld har en cyklisk karaktär (hot, mobilisering, eskalering, våldshandlingar, hämnd, avtrappning) (Decker, 1996)
- Gängvåld har en epidemisk och "smittande" karaktär (Brantingham, Yuan & Herz, 2021; Zeoli, Pizarro, Grady & Melde, 2014)

När började gäng skjuta på varandra?

- I USA ökade gängrelaterade skjutningar markant i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet (Blumstein, 1995; Hagedorn, 1998; Kennedy, Piehl & Braga, 1996)
 - Ekonomisk omstrukturering med ökad arbetslöshet och framväxt av informella ekonomier
 - Crackmarknadens framväxt med ökad involvering av unga i narkotikahantering
 - Spridning av skjutvapen bland unga
- I Sverige började en ökning noteras under mitten av 00-talet och eskalera under början av 10-talet (BRÅ, 2024; Sturup m.fl., 2019)
 - Ingen entydig förklaring till varför vi sett en ökning i Sverige. BRÅ (2024) menar att en förklaring kan sökas i förändringar inom de kriminella miljöerna.
 - Områdesbaserade gäng, territoriell kontroll över narkotikamarknader, spridning av skjutvapen, fragmentering och individualisering inom gäng, gängmord som inkomstkälla och maktvakuum i samband med fängslande av ledande personer

Det gängrelaterade skjutvapenvåldets karaktär

- Gängrelaterat skjutvapenvåld är koncentrerat till ett fåtal högaktiva personer (Braga & Cook, 2003)
 - Nätverksanalyser visar att dödliga och icke-dödliga skjutningar äger rum i ett begränsat nätverk av personer (Papachristos, 2009; Papachristos, Wilderman & Roberto, 2015)
 - Svenska studier visar att offer och förövare är unga män mellan 15-29 år med tidigare brottsbelastning som är födda utomlands eller har föräldrar som är födda utomlands och bor i områden som klassats som utsatta (Granath, 2022; Sturup m.fl., 2019)
- Gängrelaterat skjutvapenvåld är koncentrerat geografiskt (Papachristos, 2009)
 - Svenska studier har visat att det är 3,5 gånger vanligare med skjutningar i utsatta områden (Sarnecki, 2022)
 - Särskilt kritiska platser för skjutningar är öppna drogsener i utsatta områden och platser där det nyligen skett en skjutning (Gerell, 2022; Magnusson, 2023; Sturup m.fl., 2018)

Individuella risk- och skyddsfaktorer för skjutvapenvåld

- Forskning om risk- och skyddsfaktorer för skjutvapenvåld ett växande forskningsområde (Pardini m.fl., 2021)
 - Gäng är en påtaglig riskfaktor för att bära och använda skjutvapen (Pardini m.fl., 2021; Roberto, Braga & Papachristos, 2018)
- Pardini m.fl.(2021) longitudinella studie (2000-2010) av individuella risk- och skyddsfaktorer för skjutvapenvåld bland 1170 unga män med brottsbelastning

Riskfaktorer	Skyddsfaktorer
Regelbunden högkonsumtion av alkohol	Omsorg om andra
Narkotikaförsäljning	Tydliga mål relaterat till familj och arbete
Personliga vinster från brottslighet	Religion och att vara troende
Gängmedlemskap	Socialt stöd från minst två vuxna
Kompisar med vapen	
Exponering för våld	

De offerbara unga

- Att ha sina unga – en affärsidé
- Kontakt etableras i
 - Bostadsområdet
 - Personliga nätverk
 - Placerade på behandlingshem
 - Sociala plattformar
- Plockas in och prövas – ibland för enstaka uppdrag, ibland flera
- Att bli Någon, tjäna pengar, spanning, få gemenskap hägrar
- Lockelsen finns i grunden, men tvångsrektyrering genom skuldsättningar kan förekomma

En sorglös iscensättning

KL 11:02

killingk: Mot centrum nu

vemduvill: ok, vart?

killingk: centrum. McDonalds.

KI 11:24 "Ta den andre"

Vemduvill: ingen där

killingk: va menar du?

vemduvill: ingen.

killingk: walla bre, svara när jag messar
de sånt?

vemduvill: negative

killingk: så inte ali? Men Malika då?

vemduvill: ok, malika då?

killingk: ok vänta. Kör mot Hårds väg

vemduvill: haha

killingk: jappa hon istället

”Genomgång av instruktioner”

vemduvill: vem, visa vem? De säger de båda vill

killingk: Under tiden du kan visa han kallen

vemduvill: haha de är pyttisar ju

killingk: hahahh du får göra lotteri. kan du visa? Det är single action på den ju, kan de sånt?

vemduvill: aja, precis

killingk: visa han. när han trycker på avtryckaren. Du vet. då släpper hanen. Men hanen måste va spänd ju

killingk: säg till att om han inte spänner hanen så händer inget. Visa till dom

Kl 11:47 "Första miss"

vemduvill: D sjukt, de skulle precis trycka på tabben. Och helikoptern kom upp

killingk: kom helikopter asså? När barnen skulle panga?

vemduvill: sjukt. D va voran chans ju

killingk: vi måste idag. alla vet att vi är ute o kollar så d måste ske idag bre

Kl 12:01 "Ta någon, annars blir det pinsamt"

vemduvill: på väg mot den dära
macken nu

killingk: ok, ta nån dära då

vemduvill: där? Men vem?

killingk: nån. Nån du vet som typ har väst.

vemduvill: ???

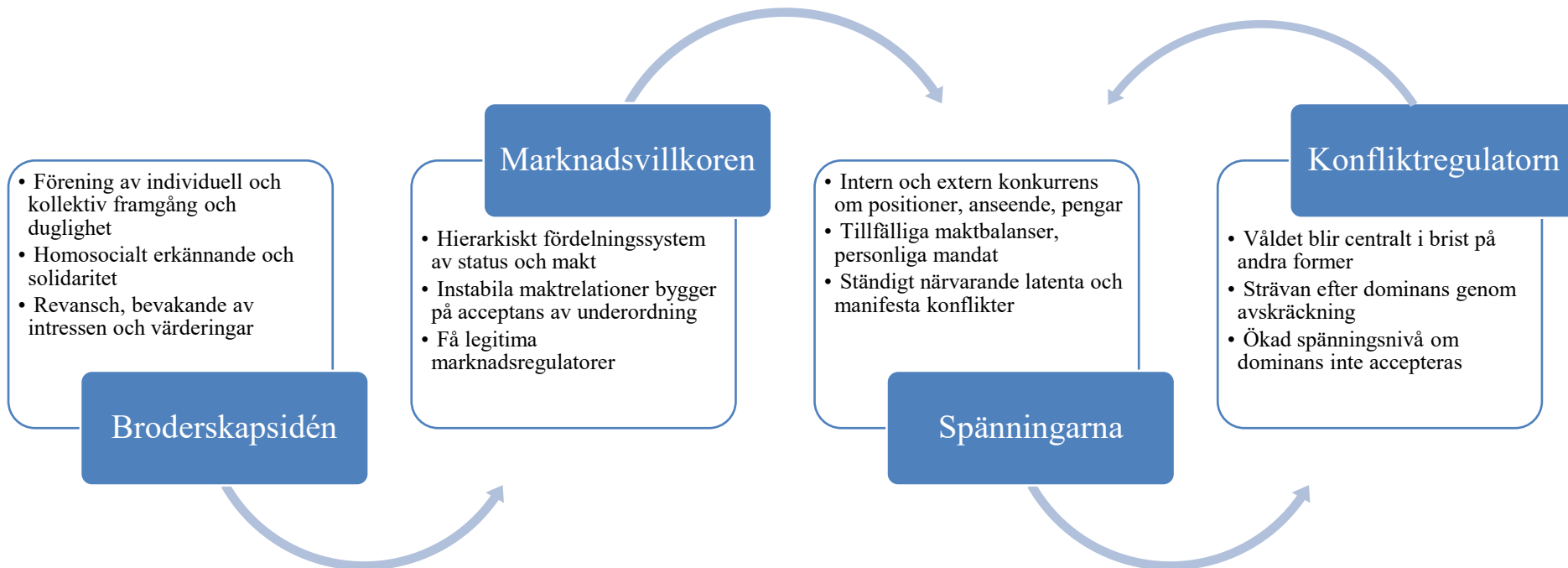
killingk: ni får ta nån nu, bara nån som ser
farlig ut. Annars det blir pinsamt

killingk: glöm inte filma. Filmen asså. Börja
filma från ni får syn på han

killingk: säg till klivish d e viktigt. Vi måste
visa att vi gjort

vemduvill: aja att vi levererar

Våld som konfliktregulator i en spänningsfylld värld

Våld som budskapsgivare

[Gängbeteckning], vi bötfäller aldrig någon, utan skulle vi ge en konsekvens för att han har gjort någonting, då åkte vi dit och så bröt vi hans armar och ben. Alltså, bokstavligen. Vi la upp honom så och så sparkade vi av dem. Så att ... för att jag menar samtidigt att ... Om du kan göra fel och sen betala dig loss, så lär du dig inte ett skit utav det. Det är lite "bränt barn skyr elden"-resonemanget. Och så körde vi, vi körde en stenhård agenda här i stan och körde på allt och alla.

Våld som en del av vardagen

Du vet, att överleva i den kriminella världen, överleva i pengavärlden. Sen om de får vara tuffa eller inte, de tänker inte på det sättet, de tänker inte på att [gör ljud], "nu ska jag göra det för att vara tuff". De ser inte det som något tufft, att gå och behöva skjuta någon, eller behöva göra de grejerna, för de vet att de kan riskera att bli skjutna när som helst själv. Så att sen att det har blivit lättare i dag att ta till vapen vid en diskussion, eller vid det, och det har blivit på grund av mentaliteten, att "jag ska äta innan jag blir uppäten". För det är den mentaliteten som har etablerat sig i [stad] i dag, och det är därför det är vi ser de skjutningarna som sker i [stad] i dag. Om man tänker av 20 skjutningar så är det bara fem stycken av de skjutningarna som har haft starka belägg till att skjuta, som har haft med ... egentligen med narkotika eller med affärer och sånt att göra. De andra har mer varit för att "om inte jag skjuter han så kommer han skjuta mig". Det har varit mycket pressande (Forkby, Kuosmanen & Örnlin, 2020:218-219)

Våldet och stresspåslaget bidrar till exit-processer

Alltså den här stressen som blir bland dom här folken liksom. Eftersom det är nu, det är så mycket vapen liksom. Det är så mycket våld och det är så mycket grejer som händer hela tiden att man måste hela tiden vara på alerten liksom. Så man kan säga att en tung kriminell person egentligen, den har posttraumatisk stress som i krig ungefär. Det är det som jag har varit utsatt för liksom. Ren posttraumatisk stress. Hot utifrån, man beväpnas och man får pistoler siktade mot en och liksom, man är inte rädd för det utan jag går rakt emot en liksom. Han stod med pistol och jag bara pf, vad ska du göra liksom. Skjuta? Jag slår kniven i dig, och då backar han liksom, undrar vad fan är det för fel på människan liksom.

Våldets funktion

- Reell och symbolisk manifestation av styrka – viktig såväl vid uppbyggnad av ens rykte (varumärke) som att bibehålla det
- Bli erkänd och få ett kapital – brösta en fyra och bli en hundragubbe
- Symboliskt våld kan underlätta affärstransaktioner
- Ett sätt att (be)visa manlighet på
- Används för att komma upp eller återfå plats i statushierarki gentemot andra gäng
- Som vedergällning i förhållande till uppfattad oförätt
- Kränkthet kan förstås som att ens statuskapital riskerats devalvering – och status är ett samlande värde för ens marknadsposition och fungerar som avskräckning

Det nödvändiga, möjliggörande och hotande våldet

Våld är en central del för att hantera de allestädes närvarande interna och externa spänningarna

Gäng är hierarkiska system som innefattar en strävan efter dominans – som genererar spänningar

För att system ska upprätthållas skapas strategier och tekniker för att hantera och/eller neutralisera spänningarna

Våld är en sådan teknik, men fungerar ofta mot sitt syfte och istället leder till upptrappning av våld

Våld är därmed ett tecken på en viss omognad i organisatoriskt hänseende, men också som ett medel som används i brist på bättre

Våldets funktioner

”Jag kan ta ett exempel, jag satt med en kille, utan att nämna några namn, det var hans kompis. Det handlade om tio gram kokain, vilket fem gram kokain kostar 4 000, så tio gram kostar 8 000. Han blev kritad utav en kille. Så den killen som han hade kritat av ringer till honom och är otrevlig i telefonen, och den andra killen är otrevlig tillbaks i telefonen. Då slutar det med att den killen åker och skjuter honom så han dör. Hans brorsa åker och skjuter honom, så att han dog. Det innebär att två stycken dog för 8 000 kronor.

Våldet innebär ett stresspåslag 24/7

- Andra sidan gömde sig, och du vet, när du gömmer dig så blir du ett lätt byte, för att gömmer du dig, du måste kliva ut. Du måste gå och handla, du måste gå ut och träffa din tjej, du måste göra det, du mås... då blir det alla måsten, och då blir det att du går runt hela tiden, "jag kan inte åka den bilen, jag kan inte köra den bilen", den där, den där. Och då kan man lokal... då lokaliserar man en person mycket enkelt, då vet du, att "han är där, och han kommer behöva komma ut från det hålet". Det är precis som en björn som går i ide, en björn måste komma ut från sitt ide förr eller senare så länge du vet var hans ide är så blir han inget problem.

Lnu.se

Makrostrukturella faktorer associerade med gängvåld

Social desorganisation och brist på kollektiv effektivitet i missgynnade stadsdelar (Pizarro, 2017),

Ökad konkurrens mellan gäng om territoriell makt, dominans avseende marknadsandelar i tätbefolkade städer (Papachristos, Hureau, & Braga, 2013; Pyrooz, 2012)

Förändrade överlevnadsstrategier bland unga män på grund av strukturell arbetslöshet i postindustriella samhällen (Aspholm, 2022; Hagedorn, 1998).

Gärningsmän i gängmord tenderar att ha en historia av drogrelaterade brott (Scott & Bennett, 2023; Pizarro, 2017), men

"gängmedlemmar dödar inte för att de är fattiga, svarta eller unga eller bor i ett socialt missgymnat område" (Papachristos 2009: 75) utan för att de "lever i en strukturerad uppsättning sociala relationer där våldet arbetar sig igenom en rad sammankopplade individer".

Våldsnärvaron innebär ett ständigt säkerhetstänkande

- Folk vill inte stå på en parkering eller en lägenhet eller lite avsides av stan och deala för någon miljon. Det vill ingen göra. De vill vara ute i skogen, där de kan ha lite koll på vilka som kör in på vägen och såna saker...
- Nej, men det du säger, att det är en väldig fara.
- Ja, jag var ju rädd. Så klart jag var livrädd. Men samtidigt också så är det att, ja, för jag har känt lite det är allt eller inget. Alltså antingen så kör vi på detta nu då, och då får det bli ... Jag kan inte hålla på att sälja lite grann där, lite grann där. Det betalar bara för min helg ute nästa helg, och det är det inte värt. Det känner inte jag att det var det värt. Vi ska göra stora pengar eller ingenting alls.
- Jag gick med sån tung skottsäker väst det mesta av min tid. Det finns ju de som tål lite mindre, och jag hade sån som tålde lite högre stryk. Så om du skjuter mig med en Kalasjnikov tar min väst emot den.

Våldet kan i efterhand ibland ses som obefogat

Det var ... vissa situationer behöver man inte gå och knäcka armar och ben. Utan man kan prata, man kan ... Ja. Men det hängde väl lite ihop med att klubben skulle få ut någonting i slutänden utav det. Är du med? Om du har snackat skit om oss, och vi bryter dina armar. Då är det ett budskap, då vet folk det. Så sätter du dig och snackar skit om oss, då bryter vi dina armar. Men jag tyckte att alla behövde inte få sina armar brutna och i vissa lägen så var det faktiskt ett missförstånd. Han sa si men han tolkade det så och han menade inte så, i slutänden då. Och hade man bara då kanske tagit en dialog först, för jag tycker rätt ska vara rätt. Som man säger, svart och vitt. Man ska inte gå och bryta armar på folk som inte har gjort nåt.

Utanför gänget behövs andra neutraliseringstekniker

Anna: Nä alltså jag pratar sällan om det, om vad jag har gjort och vad som har hänt och såna grejer. För man skäms så pass mycket som man gör, det är inget man typ vill gå och säga, vad har du gjort i ditt liv? Nä jag var ute och fajtades, bara slog ner folk utan anledning. Då tror folk liksom att: "Vad är du för jävla människa egentligen?" Såna grejer.

Intervjuare: Försöker du hålla nere det liksom, trycka undan det och så?

Anna: Ja.

Intervjuare: Går det liksom att hålla undan eller?

Anna: Ja, till en viss del.

Intervjuare: Och ibland inte?

Anna: Ja

Intervjuare: När det inte går, vad gör man då?

Anna: Nä men då säger man, jag hamnade väl med fel kompisar och så blev det fel och så blev det missförstånd och så. Folk bara: "jag hörde att du hade varit ute och slagits" och såna grejer. Då säger man bara: "ja men en örfil liksom", de bara: "jaha, bara en örfil ja men det är inget riktigt slagsmål". Så nä, och så tror de att man bara har gett en örfil när man i själva verket har typ stått och hoppat på personerna rättare sagt liksom.

Alltså...

- Våld karaktäriserar och definierar gänglivet (Decker, 1996; Thornberry et al., 2003)
- Gängvåld är ett kollektivt våld som leder till gängbildning, sammansvetsning, gruppnormer (Decker, 1996; Forkby, Kuosmanen & Örnlin, 2020; Thrasher, 1927)
 - 1) Möjlighetsstrukturer för att bli involverad i våld (Hughes & Short, 2005)
 - 2) Normativ påverkan (Decker, 1996)
 - 3) Kollektivt beteende (Decker, Pyrooz & Densley, 2022)
- Gängvåld är både expressivt och instrumentellt
 - 1) Gängvåld används expressivt och symboliskt för att skapa ett rykte, status och våldskapital (Murer & Schwarze, 2022)
 - 2) Gängvåld används instrumentellt för att realisera olika intressen (ex. ta kontroll över narkotikamarknader)
- Gängvåld kan särskiljas med avseende på ett medlems- eller motivperspektiv (Maxson & Klein, 1990; Pizarro, 2017)

